

Віталій Мірошниченко
*кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Полтавського інституту бізнесу приватного вищого
навчального закладу «Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Юрія Бугая»
(м. Полтава)*

ОСВІТНІЙ ГЕНДЕР: ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ЖІНОК НА РУСІ

Із прийняттям християнства на Русі розпочалися системні перебудови в освітньо-культурному просторі. Поняття «ученої особистості» стало вимогою часу, адже князівській знаті були потрібні освічені люди як для ведення міждержавних справ, так і для поширення грамоти серед широких мас населення. У даному контексті на особливу **актуалізацію** заслуговує проблема дослідження витоків та особливостей жіночої освіти та виховання, адже представниці слабкої статі часто були першими радниками своїх чоловіків-князів, а інколи перебирали й на себе повноваження управління державою.

Традиційно становлення жіночої освіти, як системного явища на українських землях датують кінцем XI століття (1086 р.), коли онука Ярослава Мудрого Анна Всеволодівна (в літературі її часто називають Янкою – В. М.) відкрила при Андріївському жіночому монастирі в Києві перше в Європі жіноче училище для виховання жінок із шляхетних родів. За свідченнями літописців, благочестива княжна, зібравши молодих дівчат, навчала їх письма, ремесел, співу й інших «корисних для них занять, щоб з юності прищепити розуміння Закону Божого та працьовитість і допитливість поміркованістю стримувати» [2, С. 28].

Варто зазначити, що просвітницька діяльність Анни-Янки не була чимось унікальним для середньовічної Русі. У період XII-XIII століть виникали монастирські школи, засновниками яких були жінки із князівських родин або ж представниці духовного сану. Головною особливістю освіти та виховання у таких закладах було те, щоб підготувати жінку до виконання її основних функцій – бути гідною дружиною, матір'ю та господинею. Пріоритетність цих вимог зумовлював й перелік основних предметів: Закон Божий, етикет, танці, гра на лютні чи клавесині, базові знання з арифметики, астрономії, філософії, риторики, історії, географії. Наука хоча й велася за «еллінськими книгами» (грецькою мовою), але вивчалася також і латинь. Крім того, дівчат із дитинства привчали до шляхетного поведження в товаристві, навчали підтримувати бесіду на визначену тему, знайомили з основними правилами ведення домашнього господарства.

У цей період монастирська освіта була самотнім можливим (і зовсім не обов'язковим) освітнім доповненням до звичного домашнього навчання дівчат. Запрошувати вчителів для освіти доньок могли собі дозволити лише досить забезпечені родини, а якість отриманих знань залежала від конкретних наставників [4].

Доступ до освіти на початкових етапах її становлення мав виразно становий характер, тому в монастирські школи потрапляли переважно представниці привілейованих верств суспільства.

Проте вже у другій половині XII – на початку XIII століття освіта, а разом з нею і писемність поширюється і в жіночому середовищі з нижчих верств суспільства. Підтвердженням цього слугують перші берестяні грамоти даного періоду, авторами чи адресатами яких були жінки. Так, на стінах Софійського собору в Києві та новгородської Софії виявлено жіночі графіті. Цікаву інформацію зберегли прясла, на яких вирізано написи для тих жінок, які вміли читати. З Києва відомі пряслиці з іменами Іуліани, Жирні (скорочене від Жирослава), Потвори (Потвора – жіноче язичницьке ім'я), із Любеча – Степаниди, Нежили. Окремі склади, слова, букви вирізьблено на пряслицях з Белза, Галича, Малого Лисгвина, Пліснецька, Теробовлі та ін. Факт письменності жінок свідчить про досить високий рівень загальнокультурного розвитку давньоруського суспільства.

Вагомим наслідком підвищення грамоти на Русі стало те, що у багатьох освічених жінок у XI-XIII століттях були створені власні домашні «бібліотеки». Дружина старшого сина Ярослава Мудрого Ізяслава – польська княжна Гертруда (у православ'ї Олисава) володіла відомим «Трірським Псалтирем» («Молитовник Гертруди») з мініатюрами, що були виконані за її замовленням. Слід також зазначити і про видатну церковно-слов'янську пам'ятку «Реймське Євангеліє», яку княжна Анни Ярославна разом із іншими рукописами забрала після одруження до Франції.

Однак, жінки на Русі не лише читали, але й активно займалися переписуванням книг. Зокрема, дочка полоцького князя Святослава Всеславича Предслава, постригшись у черниці під іменем Єфросинії, «почала книги писати своїми руками». До наших днів дійшла й слава княгині Євпраксії-Зої (дочка Мстислава Володимировича і онучка князя Мономаха). Ще з молодю вона зацікавилась медициною, а в Греції поглибила свою медичну освіту і стала автором першого медичного наукового трактату «Алімма» («Мазі») [1, С. 63-64]. Вказана праця складається із п'яти частин, у яких розглянуті загальні питання гігієни та здорового харчування; містяться відомості з педіатрії, дерматології, мануальної терапії, внутрішніх захворювань [2, С. 34]. Ця книга і зараз зберігається в бібліотеці Медічі у Флоренції.

Таки чином, у XI-XII століттях на Русі відбувається зародження та розвиток жіночої освіти. У ході нашого дослідження ми детально проаналізували його розвиток та виокремили наступні гендерні особливості давньоруської жіночої педагогіки:

–на відміну від чоловічої освіти, навчання для жінок було чимось другорядним, адже в пріоритеті була родина та облаштування сімейного побуту;

–жіноча освіта як окремий інститут з'явилася значно пізніше і не була настільки кількісно поширена як чоловіча;

–у переважній більшості жінки були позбавлені можливості отримати освіту вищого ступеня. Високий освітній рівень був доступний виключно заможним та привілейованим представниками «слабкої статі»;

–виховання християнських чеснот, зокрема покірності та терпіння як у відношенні до Бога, так і до чоловіка було одним із головних завдань давньоруської педагогіки.

Список використаних джерел

1. Глоба Л. Г. Культурно-історичні традиції жіночої освіти в Україні / Л. Г. Глоба // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2010. – № 12, Т. 2. – С. 63–67.
2. Пушкарева Н. Л. Женщины Древней Руси / Н. Л. Пушкарева. – М. : Мысль, 1989. – 286 с.
3. Слюсаренко Н. В. Роль та місце жінки в історії розвитку суспільства / Н. В. Слюсаренко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. – Херсон : РПО, 2006. – Вип. 1. – С. 172–183.
4. Черчович І. Жіноча освіта в Україні: історичний огляд [Електронний ресурс] / І. Черчович // Гендер в деталях. – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/zhinocha-osvita-v-ukraini-istorichniy-oglyad-134122.html>

Валентина Міщенко

магістрантка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри культурології та методики викладання
культурологічних дисциплін
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка Винничук Р.В.)
(м. Полтава)

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПЕДАГОГІЦІ ДОЗВІЛЛЯ

Глобалізаційні процеси, що відбуваються сьогодні у світі, вносять принципові корективи в осмислення проблематики педагогіки дозвілля.

Про актуальність цієї проблематики свідчить той факт, що Міжнародна академія досліджень майбутнього акцентує увагу на різкому зростанні бюджету вільного часу населення розвинених країн світу в перше десятиліття XXI століття, що суттєво відобразиться на сфері дозвілля. За допомогою комп'ютерно-інформаційних технологій процес інтеграції рекреаційної і розвиваючої функцій дозвілля набуває нового змісту і сприяє залученню особистості до загальнолюдських і національних культурних цінностей, забезпечує особистісно значуще спілкування, розширюючи сферу виявлення особистісних якостей, сприяючи самореалізації творчого потенціалу індивіда. Враховуючи полікультурний характер сучасного суспільства в контексті діалогу культур і цивілізацій, упереджуючи можливість їх зіткнення (С. Хантінгтон), «ціннісний підхід» набуває особливої актуальності в педагогіці дозвілля.

Як відомо, дозвіллева діяльність є поліваріативною за своєю природою і передбачає різні способи її виявлення. Ефективність організації цієї діяльності визначити досить складно, оскільки остання може бути виявом різноманітних суб'єктивних цінностей, що важко піддаються діагностуванню.